

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І. І. МЕЧНИКОВА
(повне найменування вищого навчального закладу)

ГЕОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра економічної та соціальної географії і туризму

"ЗАТВЕРДЖУЮ"
Проректор з науково-педагогічної роботи
 (П.І.Б.)
 2020 р.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Міждисциплінарні дослідження в географії

Рівень вищої освіти	<i>третій освітньо-науковий</i>
Ступінь вищої освіти	<i>доктор філософії</i>
Галузь знань	<i>10 Природничі науки</i>
Спеціальність	<i>106 Географія</i>

2020 р.

Розробник: **Топчієв Олександр Григорович**, завідувач кафедри економічної та соціальної географії і туризму, д.г.н., професор.

Навчальна програма затверджена на засіданні кафедри економічної та соціальної географії і туризму

Протокол № 1 від 31 серпня 2020 р.

Завідувач кафедри

Топчієв О.Г.

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) геолого-географічного факультету

Протокол № 1 від 23 вересня 2020 р.

Голова НМК

(підпис)

Сич В. А.
(прізвище та ініціали)

Вступ

Навчальна програма «Міждисциплінарні дослідження в географії» відповідно до освітніх програм підготовки докторів філософії за спеціальністю 106 – Географія.

Предмет вивчення за даною програмою становлять теоретико-методологічні засади географічної науки, що визначають її міждисциплінарний дослідницький потенціал та участь у розробленні глобальних проблем цивілізаційного поступу людства. Предметна область даної програми включає розгляд географічного розроблення сучасних глобальних проблем розвитку суспільства, пов'язаних з недостатньо обґрунтованою та регламентованою взаємодією суспільства з природним середовищем, незбалансованим природокористуванням, недостатньо нормованою та виваженою господарською діяльністю, екологічно небезпечною територіальною організацією населення та господарства. У структурі освітнього процесу програма є складовою підготовки фахових географів вищої наукової кваліфікації рівня докторів філософії.

Програма навчальної дисципліни складається з наступних предметних модулів:

1. Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал. Сучасна трансформація предметної області вітчизняної географічної науки та її головні складові.
2. Сучасні запити до географічної науки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство.
3. Глобальні проблеми людства, пов'язані з недостатньо впорядкованою та регламентованою взаємодією суспільства з природним середовищем. і

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Цільова настанова курсу «Міждисциплінарні дослідження в географії» - ознайомити з головними напрямками, методологічними принципами і методами розроблення міждисциплінарних загальнонаукових проблем, серед яких чільне місце посідають глобальні проблеми цивілізаційного розвитку людства. Йдеться також про систематизований огляд сучасних концепцій і розробок вітчизняної географії, орієнтованих на дослідження глобальних проблем, зумовлених недостатньо збалансованим та регламентованим природокористуванням, недостатньо впорядкованою територіальною організацією населення та господарства. Серед таких глобальних проблем людства питання безпеки світового співтовариства – екологічної, енергетичної, продовольчої, питної води, сировинної, демографічної, бідності та соціальної нерівності.

Завдання навчальної дисципліни

1. Ознайомлення майбутніх докторантів з сучасними запитами суспільства до вітчизняної географічної науки в умовах становлення державного суверенітету та входження України до європейського і світового співтовариства.

2. Засвоєння напрямів і завдань сучасної трансформації предметної області вітчизняної географії, зумовленої критичним переглядом жупелів та ідеологем радянського часу та її прискореною інтеграцією з світовою географічною наукою.

3. Поглиблене розуміння географічного методу як одного із загальнонаукових методів, що орієнтований на розроблення принципів і механізмів територіальної систематики складових ландшафтної оболонки Землі. Знайомство з європейською практикою геопросторового планування як сучасного напрямку використання географічного методу.

4. Фаховий розгляд сучасних глобальних проблем людства у контексті впорядкування та оптимізації взаємин у системі «суспільство – природне середовище».

5. Знайомство з новітніми концепціями вітчизняної географії – середовищезнавства та довкілля. Засвоєння методологічних положень та методичних принципів концепцій географічного середовища та довкілля для розроблення глобальних проблем людства.

Навчальна програма орієнтована на формування у слухачів відповідних компетентностей – загальних (ЗК) та спеціальних (СК).

Загальні компетентності:

ЗК01 – здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК07 – здатність спілкуватися на фахову тематику з експертами з інших галузей.;

ЗК08 – здатність до усної і письмової презентації та обговорення результатів наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та іноземними мовами.

Спеціальні компетентності:

СК03 – здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру (в сфері економічної та соціальної географії, біогеографії і географії ґрунтів, фізичної географії, геофізики і геохімії ландшафтів, конструктивної географії і раціонального використання природних ресурсів), оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень;

СК07 – здатність формулювати наукову проблему, робочі гіпотези досліджуваної проблеми, що передбачає глибоке переосмислення, застосування наявних фундаментальних та створення нових цілісних знань;

СК09 – здатність демонструвати глибинні знання та розуміння основних концепцій, важливих фактів, принципів та теорій з географії;

СК11 – Здатність демонструвати знання сучасного стану, основних тенденцій та перспектив розвитку географічної науки, орієнтуватись в сучасних проблемах наукових досліджень в галузі географії та суміжних науках, продукувати нові ідеї при вирішенні дослідницьких і практичних задач.

Кінцеві програмні **результати навчання (РН)**, формуванню яких сприятиме дисципліна «Міждисциплінарні географічні дослідження»:

РН02. Глибоко розуміти загальні принципи, методи географічних наук, методологію наукових досліджень, застосувати їх у власних дослідженнях (у сфері економічної та соціальної географії, біогеографії і географії ґрунтів, фізичної географії, геофізики і геохімії ландшафтів, конструктивної географії і раціонального використання природних ресурсів) та у викладацькій практиці.

РН03. Глибоке розуміння теоретичних основ, прикладних засад географії, сучасних тенденцій, перспектив розвитку географічної науки та спроможність орієнтуватись в сучасних проблемах наукових досліджень в галузі географії й суміжних науках.

РН06. Знання ранніх та нових актуальних напрямів досліджень, сучасних досягнень в галузі географії, застосовування їх для вирішення наукових завдань і самостійної пошукової роботи в межах обраної спеціальності (Географія).

РН07. Вміти презентувати та обговорювати з фахівцями та широкою аудиторією результати досліджень наукових та прикладних проблеми з географії державною та іноземною мовами, кваліфіковано їх відобразити у наукових публікаціях, провідних міжнародних наукових виданнях.

РН08. Вміти планувати і виконувати експериментальні та теоретичні дослідження з географії, дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасних інструментів, критично аналізувати результати власних і інших досліджень у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми

РН11. Вміти ініціювати, організовувати та проводити комплексні дослідження в галузі географії, науково-дослідницькій та інноваційній діяльності, використовуючи міждисциплінарні підходи, результатом яких є отримання нових знань

Очікувані результати. Здобувач повинен:

знати:

- трансформовану і оновлену предметну область географічної науки з усіма її складовими, орієнтованими на сучасні запити суспільства на географічні знання та геоінформаційні методи і технології досліджень;
- сучасне коло глобальних проблем людства, що можуть розроблятися за активної участі географів;
- новітні пізнавальні можливості географічного методу досліджень та його сучасного напрямку – геопросторового планування;

вміти:

- фахово орієнтуватись і визначатись у сучасних запитах суспільства на географічну інформацію та геопросторове планування середовища життєдіяльності населення;
- застосувати положення і розробки предметної області української географії для дослідження міждисциплінарних проблем, зокрема глобальних проблем людства;
- впорядковувати навколишнього середовища методами геопросторового планування;
- фахово аналізувати геопросторово–геокомплексний та геосистемний зміст глобальних проблем людства
- використовувати концепції географічного середовища та довкілля для пояснення сучасних регіональних процесів.

2. Зміст навчальної дисципліни

Модуль – 1. Предметна область вітчизняної географії та її сучасна трансформація.

1. Предметна область географії та її міждисциплінарний потенціал.

Сучасна трансформація предметної області вітчизняної географії. Поняття *ландшафтна оболонка Землі* та його ординація з традиційною категорією вітчизняної географії *географічна оболонка Землі*. Посилення моністичної методології географічної науки, орієнтованої на дослідження земної оболонки як цілісної та суперечливої єдності природи – населення –

господарства, що поєднує природне середовище, штучний матеріальний світ, створений людиною (його називають «другою природою»), населення з його виробничою та духовною діяльністю.

2. Географічний метод. Територіальна організація населення і господарства як загальнонаукові проблеми.

Принципи і методи *територіальної (геопросторової) систематики* компонентів ландшафтної оболонки. Методи загальнонаукових *ознакових класифікацій*. Сучасні схеми впорядкування природного середовища, розселення населення, розміщення його господарської та духовної діяльності. Поняттями *територіальне планування, планування територій, геопросторове планування*. Нові наукові напрями впорядкування середовища життєдіяльності людства.

3. Геоінформаційні методи дослідження та технології. Системи дистанційного зондування земної поверхні.

Сучасні геоінформаційні системи ГІС у вивченні ландшафтної оболонки Землі. Новітні методи оброблення інформації про природне середовище, розселення населення та просторовий розподіл видів і форм його життєдіяльності. Передумови для посилення міждисциплінарної взаємодії різних наук у дослідженні глобальних проблем людства. Роль географічної науки у розробленні методів дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та формуванні різноманітних геоінформаційних систем.

4. Концепції географічного середовища, середовищезнавства, довкілля.

Сучасний міждисциплінарний науковий напрям *середовищезнавство*. Міждисциплінарний статус *понять географічне середовище, навколишнє середовище, довкілля*.

Модуль - 2. Сучасні запити суспільства до географічної науки.

5. Суспільні запити на географічні розробки в умовах становлення державності України та її входження у європейське співтовариство.

Потреби суспільства у географічному обґрунтуванні державного суверенітету – геополітичному, гео економічному, історико-географічному, природно-ресурсному, етногеографічному, соціально-економічному. Імплементация європейської моделі управління – регіональної економіки та регіональної політики. Історико-географічна регіоналізація етнічних українських земель. Проблеми формування регіональної економіки та етнонаціональної політики. Сучасні геополітичні та гео економічні проблеми регіоналізації країни. Сучасна адміністративно-територіальна реформа в Україні та її головні напрями і проблеми. Потреби перегляду адміністративного статусу великих міст, міських агломерацій, приміських зон та урбанізованих ареалів.

Модуль – 3. Глобальні проблеми людства.

6. Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного зростання.

Концепції обмежень і меж економічного зростання суспільства. Стратегічні розробки і сценарії Римського клубу. Стратегія сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку світового господарства і національних економік. Участь України у розробленні та реалізації концепції сталого й збалансованого розвитку. Національний географічний атлас України. Проблема розроблення національних та регіональних географічних кадастрів господарської оцінки умов і ресурсів території для потреб їх сталого і збалансованого соціально-економічного розвитку.

7. Участь географічної науки у розробленні глобальних проблем.

Глобальні проблеми цивілізаційного розвитку людства як міждисциплінарний науковий напрям. Місце географічної науки у нормуванні та регламентації взаємодії суспільства з природним середовищем. *Екологічний імператив* як принцип безумовного пріоритету екологічної безпеки людства у розробленні будь-яких програм і проєктів. Стратегії і напрями збереження біосферного потенціалу ландшафтної оболонки Землі, принципи і регламенти раціонального і збалансованого природокористування, методи і механізми сучасної територіальної організації суспільства – екологічно безпечної та економічно ефективної.

3. Рекомендована література

1. Генеральна схема планування території України. Пояснювальна записка: в 2 т. / Державний комітет будівництва, архітектури та житлової політики України, Державний інститут проєктування міст ДІПРОМІСТО. – К.: 2000. Т.1. – 2000. – 49 с. Т.2. – 2000. – 68 с.
2. Голубець М.А. Середовищезнавство – в географічну науку // Український географічний журнал. – 2015. – №2. – С. 10-15.
3. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник. – Львів: Новий світ – 2000, 2002.- 328 с.
4. Книш М., Котик Л. Глобальні проблеми людства. Навчальний посібник. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. – 328 с.
5. Ландшафтне планування в Україні : методичні настанови / Л.Г. Руденко, Є.О. Маруняк, О.Г. Голубцов та ін. [Під ред. академіка НАН України Л.Г. Руденка]. – К. : «Реферат», 2014. – 144 с
6. Лісовський С.А. Суспільство і природа: баланс інтересів на теренах України» / Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 300 с.
7. Проєкт доповіді України до конференції ООН зі сталого (збалансованого) розвитку «Ріо + 20» / С.А.Лісовський, Г.Б.Марушевський, П.Г.Павличенко, Л.Г.Руденко, Т.В.Тимочко. – К.: Центр екологічної освіти та інформації. 2012. – 60 с.
8. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: Навчальний посібник / Т.К. Гречко, С.А. Лісовський, С.А. Романюк, Л.Г. Руденко. Національна академія державного управління при Президентові України, Ін-т географії НАН України. – К., 2015. – 264 с.
9. Топчиев А. Г. Геоэкология: географические основы природопользования / А. Г. Топчиев. – Одесса: Astroprint, 1996. – 392 с.

10. Топчієв О. Г. Концепція довкілля - сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко В. В. Яворська // Український географічний журнал. – 2017. - № 3(99). – С.64-70
11. Топчиев А. Г. Геоэкология: географические основы природопользования / А. Г. Топчиев. – Одесса: Astroprint, 1996. – 392 с.
12. Топчієв О.Г. Екологічний імператив у концепціях соціально-економічного розвитку і його географічні складові / О. Г. Топчієв, В. А. Сич, В. В. Яворська, О. О. Долинська // Вісник Одеського національного університету. Серія : Географічні та геологічні науки. - 2019. - Т. 24, Вип. 2. - С. 96-112.
13. Топчієв О. Г. Концепція довкілля - сучасний напрям інтеграції природничо- та суспільно-географічних досліджень / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко В. В. Яворська // Український географічний журнал. – 2017. - № 3(99). – С.64-70
14. Топчієв О. Г. Планування територій: Навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова. – Херсон: Грін Д.С., 2014. – 268 с.
15. Топчієв О. Г. Предметна область географії та її сучасні методологічні трансформації / О. Г. Топчієв // Український географічний журнал. – 2016. - № 1. – С.64-69
16. Топчієв О. Г. Суспільно–географічні дослідження: методологія, методи, методики / О. Г. Топчієв // О. Г. Топчієв – Одеса: Астропрінт, 2005. – 632 с.
17. Топчієв О. Г., Мальчикова Д. С., Пилипенко І. О., Яворська В. В. Методологічні засади географії. - Херсон: Вид. Дім Гельветика, 2020. – 366 с.
18. Україна: основні тенденції взаємодії суспільства і природи у ХХ ст. (географічний аспект)» / За ред. Л.Г. Руденка. – К.: Академперіодика, 2005. – 308 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання

Залік.

5. Методи діагностики успішності навчання

Поточний контроль знань студентів під час лекційних і практичних занять, виконання контрольних (модульних) робіт та за результатами самостійної роботи. Оцінювання знань студента здійснюється за 100-бальною шкалою оцінювання - національною та ECTS